

Pero Zubac

Lenka Dunderska

■ Laguna ■

Copyright © 2005, Pero Zubac
Copyright © ovog izdanja 2025, LAGUNA

Fotografija na korici: Lenka Dunderski, arhiva Teodore
Dunderski

Lenka
Dunderska

Sadržaj

NEZABORAVAK ZA LENKU	11
O LENKI, SA SETOM.	15
ONA U SNOVE ZALAZI KAO DA JE TAJ SVET DEO NJENE JAVE	20
U TRAGANJU ZA LENKOM DUNĐERSKOM.	22
„A LENKA JE BILA FILIGRAN“	25
KAO OBLAK KOJI SVE ZAKLANJA.	31
„TEK SAD SE KAJEM...“	37
NA OSAMNOM PUTU KAO I U MLADOSTI	43
NJEGOV ŽIVOT JE BIO SANJANJE, A NJEN OSTVAREN SAN	52
ŠTA SE DESILO SA SPOMENICOM LENKE DUNĐERSKE?	56
RAZLIKA U GODINAMA NIJE BILA RAZLOG RAZMICANJA JELENE I LAZARA.	61

„IMALA JE POTPUNE FORME ŽENSKJE KRASOTE“ . .	64
PESMA KOJA JE PREPIS SNA.	69
PESMA NIJE NASTALA ODJEDNOM, ONA SE OSLANJA NA SAZVUČJE RANIJIH PESAMA PESNIKOVIH . . .	73
„LENKINA SUDBINA BILA JE BOŽANSKI UZVIŠENA“ .	83
SNOVI BEHU JEDINO NJEGOVO UTOČIŠTE	89
JOŠ MALO SVETLA NA SVETAO LENKIN LIK	98
DIVNA, SMJERNA, LIJEPA... KAKO JE LAZAR OPISIVAO LENKU	108
„PODOBNA JE DA SAVLADA SVAKU ŽENOMRZICU...“	112
TRI PISMA LAZAREVA NIKOLI TESLI.	117
LAZAR KOSTIĆ JE KAZAN SVOJOM PESMOM	130
„LENKA JE IMALA ANĐEOSKI GLAS“	138
JOŠ JE O LABUDOVOJ PESMI ZAPISANO.	144
MOŽDA JE ONA ZNALA ZA NJEGOV STRAH OD LJUBAVI	154
ANIMA LAZE KOSTIĆA IVANA NASTOVIĆA	162
GODINA 1891. NI KOBNA, NI PRESUDNA	169
LENKA JE PISALA PESME	178
„LENKIN ŽIVOT JE UVEO“	181
LENKA JE, POTOM, ŽIVELA U <i>DNEVNIKU</i> SNOVA. .	190
„ONA SE TAKO RADOVALA KADA JE ON DOLAZIO“	198
GOSPOĐICI L. D. U SPOMENICU	203

<i>SANTA MARIA DELLA SALUTE</i>	206
PRILOZI IZ RAJSKOG VRTA.	211
Lenka i Lazar – razgovor u vrtu dvorca Dunderskih u Čelarevu avgusta meseca 1893.	213
Razgovor Lenke i Lazara u vrtu dvorca u Čelarevu, jula meseca 1894. godine	220
LENKINA POSMRTNA PESMA	226
Literatura	229
<i>O autoru</i>	235

NEZABORAVAK ZA LENKU

Deset godina već nisam uzimao u ruke jedinu sačuvanu knjigu iz biblioteke Lenke Dunderske koju mi je poklonila plemenita Teodora Dunderska, unuka Lenkinog brata Gedeona.

Hartija je biblijska i oprezno je dodirujem. Uz mene je moj prijatelj Viktor Lazić, koji zna da čita goticu, i analiziramo šta je to Lenka čitala i posebno obeležavala u udžbeniku *Istorija starog Rima i stare Grčke*, odštampanom u Pragu davne 1882. godine kada je Lenka imala dvanaest godina.

U knjizi ima majstorski otisnutih gravira a neke je Lenka pažljivo bojadisala vodenim bojama a na dosta stranica ima njenih potpisa, negde Helene a negde Lenka Dunderski, i monograma LD koje je na razne načine crtala tušem pa je na jednoj stranici, dok je okretala novi list, ostao jasan trag njenog kažiprsta.

Najbolje je obojila Koloseum i Partenon blagim ultramarinom, a neke manje slike vizantijsko plavim valerima, što su boje njenog omiljenog cveta: nezaboravka.

„Volela je đurđevak, ljubičice, a posebno nezaboravak“, rekla mi je u jednom od desetak naših susreta gospođa Teodora, kojoj sam i posvetio svoju knjigu *Lenka Dunđerska*.

Viktoru je bilo posebno zanimljivo koje je reči blago obeležavala plavom tačkom, kao Maraton, Ahil, Hektor, Milthiates, Agamemnon, Troja, Termopiles, a na kraju knjige Mikelandelo Buonaroti i Rafael Santi...

Pročitao sam negde da nezaboravak u Srbiji ima najtužniju simboliku. Za neke je taj cvet simbol večne ljubavi a za neke znak večne tuge.

Cveta kratko u drugoj polovini aprila meseca. Kod prodavaca cveća na novosadskoj Limanskoj pijaci, uvek mi starije prodavačice ostave prve ljubičice, pa prvi đurđevak, pa nezaboravak. Tako svake godine na proleće. Nezaboravak je za dva dana svenuo, ali sam zato dobio neočekivan poziv iz *Lagune* da žele da objave moju *Lenku*.

Uz nesebičnu i veoma mi naklonjenu gospođu Teodoru, najdragoceniji sagovornik u traganju za Lenkom bio mi je Ivan Nastović, pisac knjige *Anima Laze Kostića*, a oboje su odavno na drugoj obali. U brojnim susretima, kad god sam mu otkrivao kako sam došao do nekog dokumenta, ili, na primer, kako sam došao do devojačke spomenice u kojoj sam prepoznao rukopis Lenkin i njenu pesmu koju je priložila u spomenicu svoje drugarice, Nastović bi uvek izgovorio: „I sad recite da je to slučajno“.

I siguran sam da bi ovu moju priču o nezaboravku propratio rečima: „I sad, opet, kažite, Pero, da je to slučajno!“

Ako me mogu čuti, a Ivan je verovao u takvu mogućnost, znam da bi se obradovali ovoj mojoj malenoj pesmi:

KAD DOĐE ČAS

Kad dođe čas, Bože, da se odmetnem
na drugu obalu, među svoje,
pomози na čas, bar, da sretnem
sve one što se susreta boje;

šta ću im reći, šta prećutati,
kakva će vest od mene da se sazna,
da li im dolazim da se vratim
ili kao opomena i kao kazna?

Kad kucne ura da se krene
u nepostojanje, u duša vrt,
učini ko da je došla po mene
Lenka Dunderska a ne smrt.

Pero Zubac
Novi Sad, 1. maj 2025.

O LENKI, SA SETOM

„Ona je toliko presudna u životu pesnikovu i tako važna po istoriju naše književnosti da bi joj trebalo posvetiti celu studiju.“

Milan Kašanin, 1955.

Započinjem ovu knjigu u vreme zimno, 10. februara 2005. godine, u 11 sati i 31 minut, zasenjen svetlom koje sa okna klizi niz belinu hartije, sećanjem na jednu davnu zimu kada je vrt u Čelarevu, ispred dvorca Dunderskih, bio pod visokim, celcem snegom, te doticaj u meni dve zime snegovite kani da izmamim reči koje sklanjaj u sebe, u pretince pamćenja toliko već pretrpane podacima o porodici Dunderskih, njenom bivanju u ovim prostorima.

Izbegavam, vidim, da moje svedočenje o Dunderskima, uprkos prvoj nakani, počnem rečenicom koju kadikad izgovorim pred prijateljima, da sam uveren da protiv

uspomene na Dunđerske radi neprestana i meni u osnovi nejasna kosmička zavera, koju ni ova knjiga, ako je i završim i ukoričim, neće, siguran sam, nimalo razjasniti niti je poništiti u delanju.

U mome gradu, u kojem mene sve podseća na Dunđerske, postoji Ulica Lazara Dunđerskog, na periferiji, u Vidovdanskom naselju, od pre nekoliko godina. Na tabli dobrotvora Matice srpske upisana su imena Gedeona Gece, prvog, i Gedeona, drugog, unuka mu, predsednika Matice srpske u najtežim njenim vremenima. Postoji i portret Gedeona mlađeg, u Svečanom salonu Matice srpske, i portreti Lazara i sinova mu Đorđa i Gedeona, u Horskoj sali Srpske pravoslavne opštine novosadske, a u danima kada ovaj zapis pretačem u kompjuterski slog znam da postoji i portret Lenke Dunđerske, koji je slikar Sava Stojkov poklonio Matici srpskoj, jula meseca 2009. godine.

Kad je Muzej Vojvodine 1967. godine primao u svoje okrilje dvorac Dunđerskih u Čelarevu, koji je po Zakonu o nacionalizaciji 1946. godine nacionalizovan, a tim činom porodici dr Gedeona Dunđerskog sve oduzeto, kao i celokupan inventar dvorca, vraćeni su porodici samo stojeći portreti članova porodice u prirodnoj veličini, rad Paje Jovanovića; osam portreta Dunđerskih, rad Stevana Todorovića, i nekoliko ikona Bogorodice. Dva posebno lepa portreta Paje Jovanovića – Teodore Dunđerski (stoji u ružičastoj haljini, s ružom u ruci) i Sofije Dunđerski, po udaji grofice Dežefi (*Dessewffy*), kćerke Teodorine i Gedeonove, poznate preponašice (naslikane s njenim omiljenim konjem, belom lipicanerkom *Fatimom*) u koju se na jednom turniru u Italiji zaljubio naš tamošnji ambasador Jovan Dučić – Teodora Dunđerski Đurić predala je

1969. godine, pred rušenje dela njihove kuće u sadašnjoj ulici novosadskoj Kralja Aleksandra broj 3, na čuvanje Galeriji Matice srpske, a portret Gedeona Dunderskog, rađen 1916, koji je dugo godina krasio zid njenog podstanskog stana u Beogradu, u Dositejevoj ulici broj 23, stric Teodorin Dušan, posle smrti majke mu, Teodorine bake, prodao je Narodnom muzeju u Beogradu. Objavljen je u reprezentativnom katalogu povodom Dana Univerzitetske biblioteke 2009. pod naslovom „Gedeon Dunderski, Veliki dobrotvor Beogradskog univerziteta“, na koricama kataloga (fragmentarno, do pasa). I to je sve.

U mom dugom, upornom i nepojamnim preprekama zasutom traganju za istinom o Dunderskima, utkana je samo želja da se ispravi istorijska nepravda naneta ovoj časnoj porodici uglednih vojvođanskih Srba i da se osvetli tajnovit i nedodirnut skoro mit o Lenki, Jeleni Dunderskoj, najmlađoj kćerki Sofijinoj i Lazarevoj, kojoj je u slavu napisana labuđa pesma Lazara Kostića *Santa Maria della Salute*.

I kanim da ispričam priču o Lenki i Lazaru, o njihove četiri godine uzajamne naklonosti, a da za neku drugu knjigu, možda, ostavim sve ono što sam prikupio o delu i životu Lazara Kostića i o porodici Dunderski. A tragao sam za podacima o Lenki, da je osvetlim kao ličnost, jer je o njoj malo napisanoga i malo dokumenata o njenom bivanju na ovim prostorima postoji. Na kraju traganja, našao sam ponešto što je bilo zatamnjeno u vremenu i čitalac će imati priliku da o Lenki sazna ono što nije bilo znano.

Kako je teklo Jelenino detinjstvo, kada je i gde rođena, gde se školovala, koje je jezike naučila, šta je volela da čita, kako je svirala i šta je volela da svira na glasoviru,

kako je pevala i da li je ikada nastupala na koncertima, da li je slikala ili crtala, je li pisala pesme... Dakle, ta su pitanja okupirala sve ove duge godine pisca ovih redaka, jer je ubeđen da je pesme Lazareve mogla da zasluži samo izuzetna osoba, samo anđeosko biće. A Lenka je to bila.

Stoga je i pišem načinom i jezikom bliskim običnicima jer je njima ponajpre knjiga namenjena.

Posvećujem je dobroti, smernosti, otmenosti u druželjublju Teodore Dunđerske Đurić, unuke Gedeonove i praunuke Abukazemove.

Za literarne podvižnike, one koji očekuju da se lepoj slici književnosti ne naudi ovom knjigom, dodajem i ponešto novoga i ekskluzivnoga o Lenki Dunđerskoj. Knjiga je njoj u pomen i Lazaru i njoj u slavu, i stoga najviše onoga što sam prikupio o Dunđerskima sačekaće neku novu knjigu, ako Bog da, što bi rekao Lazar Kostić.

I nastavljam da zapisujem reči, krasnopisom naučenim u davnim detinjim danima nevesinjskim, u kišne dane, juna devetog 2005, kada kiša u naletima vetra zasipa okna kao da zasipa sećanje, na sedam stepeni letnjih, novosadskih. Kanim, evo, da derviški miran i spokojan u nespokoju napišem malenu knjigu o Lenki Dunđerskoj, kao dug Gradu koji nestaje iz vizira sećanja na moje rane novosadske godine s početka šezdesetih, prošlog već veka.

I pišem rukom, kako sam to činio nekada, kako se to radilo odvajkada, jer belina hartije inicira bistrinu sećanja.

O Lenki Dunđerskoj napisana je, valjda, najlepša ljubavna pesma na srpskom jeziku. Moralo je u toj devojci biti toliko svetlosti i tame bar koliko je tamnog svetla u

stihovima zavetne Lazareve poeme. A ime njeno se u pesmi i ne pominje, toliko je u njoj ima da je to, odista, nepotrebno.

Sve što sam sakupljao ovih godina bilo je u službi nakan da se osvetli ona kao biće iz jave, a ne iz sna pesnikovog. Traganje je bilo dugo i neće prestati, kao što ne prestaje bruj krušedolskih zvona iz stihova *Santa Maria della Salute*.

Porodična kuća Gedeona Prvog Dunderskog.
Arhiva Teodore Dunderski